# לפני ואחרי המבול: בחירת הרחמים מול טבע האדם

*הרב ש״י הלד*[1] held@hadar.org-

**נח תשפ"ז**

משהו מפתיע מתרחש אחרי המבול בפרשת נח. רגע לפני שנפתחות ארובות השמיים, כתוב: "וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹקִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס" (בראשית ו:יא). הקב״ה מאוכזב ומוותר על האנושות: ״וַיַּרְא ה׳ כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם: וַיִּנָּחֶם ה׳ כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ״ (שם, ה-ו). ארבעים ימי מבול באים על הארץ ומחריבים את העולם.

והנה – אחרי המבול, כשנח יוצא מהתיבה ומקריב קורבן לאלוהים, נראה שאלוהים משנה כביכול את דעתו ומחליט: "לֹא־אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת־כָּל־חָי" (ח:כא). הנימוק שהוא נותן לדבר מעורר תמיהה: "לֹא־אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת־הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעָרָיו" (שם). בפרק ו למדנו שאלוהים מביא מבול על הארץ בגלל הרוע האנושי, ואילו כעת פרק ח מספר לנו שהקב״ה נשבע שלא יביא מבול נוסף – בגלל הרוע האנושי. למרבה הפלא, הסיבה שבגללה הביא הקב״ה את המבול הפכה לסיבה שבגללה הוא מבטיח שלא יביא מבול נוסף.

כדי ליישב את מה שנראה כסתירה, יש פרשנים וחוקרי מקרא שמסבירים שהמילה "כי" בפרק ו משמעותה ״שכן״, ״בגלל ש״, ובפרק ח פירושה ״אף כי״, ״למרות ש״ (דהיינו "לא אוסיף לקלל... למרות שיצר לב האדם רע מנעוריו"). זוהי אמנם פרשנות מקובלת של המילה "כי" במקרא, אם כי המשמעות הרווחת יותר היא של סיבה ותוצאה.

אולם האמירה של התורה עמוקה הרבה יותר ונוכל להבינה אם נשתהה עם החזרה המתמיהה על המילה ״כי״, בלי לנסות לפתור את הכפילות הזו בשתי משמעויות מנוגדות: איך ייתכן שטבעו הבעייתי של האדם משמש נימוק גם לחומרת הדין האלוהי וגם לגילוי רחמיו המופלאים?

---

[1] תרגום לעברית מאת עודד לוין בעריכת צוות מכון הדר. לקריאת דבר התורה המלא:
https://mechonhadar.s3.amazonaws.com/mh_torah_source_sheets/CJLIParashatNoach5774.pdf

התורה רוצה שנדע כי טבע האדם לא השתנה אחרי המבול וכנראה גם לא ישתנה בעתיד. לא האנושות היא שהשתנתה, אלא הבחירה של הקב״ה איך לנהוג כלפיה. אותם הפגמים שהביאו להרס האנושות זוכים כעת לאורך אפיים וחסד. הדין מפנה מקום לרחמים, ההרשעה מפנה מקום לחמלה.

הדינמיקה המפתיעה הזו מופיעה גם בתגובתו של הקב״ה לחטא העגל. שלוש פעמים הוא מזכיר בזעם את "קשיות העורף" של בני ישראל (שמות לב:ט; לג:ג, ה), אולם כשמשה מתחנן לקב״ה שימחל לעמו זהו בדיוק הנימוק שבו הוא משתמש: "וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ׃ וַיֹּאמֶר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֵלֶךְ־נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ **כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא** וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ" (שם לד:ח-ט). משה מבקש מה׳ לסלוח לעמו בגלל התכונה שאותה הוקיע - אותה קשיות העורף של בני ישראל.

גם כאן, מה שהרגיז את הקב״ה הוא גם מה שעורר את רחמיו. עד לרגע זה, ה׳ כעס; עתה הוא סולח. בני ישראל לא השתנו. חטאם אינו נעלם. מה שהשתנה הוא המבט האלוהי על הכישלון האנושי. מערכת היחסים של אלוהי ישראל עם עמו אינה שונה ממערכת היחסים שלו עם האנושות: אם העולם ייבחן רק במידת הדין, לא יהיה לו קיום. אלוהים בוחר להביט בעולמו ברחמים ובאורך אפיים: "ראה שאין העולם יכול להתקיים במידת הדין, שיתף עמה את מידת הרחמים" (בראשית רבה יב:טו).

הלקח שעולה מסיפור המבול ומחטא העגל הוא שאותן התכונות שאנחנו רואים כסיבה להוקיע אדם או קבוצה יכולות לשמש לעיתים קרובות כיסוד לחמלה ולמחילה. נראה שזאת התפנית שחלה אחרי המבול, ומהדהדת גם בסיפור חטא העגל, וזהו לקח שכולנו צריכים ללמוד.

בואו נדמיין אדם קרוב, שעל אף מאמציו לשלוט בדחפים שלו, נכשל שוב ושוב. לפעמים מתחשק לנו פשוט לוותר עליו כמקרה חסר תקנה ואולי לא ראוי לדאגה שלנו. אבל יש גם רגעים שבהם אותם הכישלונות בדיוק מעוררים אצלנו משהו אחר לגמרי ופתאום נביט באדם הזה בחמלה במקום שיפוטיות. חוסר השליטה שלו מזמין אמפתיה וסבלנות. אולי, כמו בסיפור המבול, אנחנו צריכים להבין שהדרך שבה אנחנו שופטים אנשים אחרים אינה תלויה אך ורק באופיים ובתכונותיהם – אלא גם בגישה שאנו מאמצים כלפי האופי והתכונות הללו.

ברור שלא תמיד קל לדעת מתי לנהוג במידת הדין ומתי לבחור במידת הרחמים. מקורות רבים במסורת היהודית מדמיינים שאפילו לקב״ה קשה לתמרן ביניהן, אז קל וחומר שגם אנחנו, בני האדם, לא נצליח לעשות זאת בקלות. עם זאת, הבחירה החדשה של הקב״ה אחרי המבול מזכירה לנו דבר חשוב מאוד: במקום שבו יש דין לעיתים קרובות יש גם פתח לרחמים.

פרשת נח מלמדת אותנו לנהוג בחמלה ובסלחנות כלפי אנשים דווקא בגלל החולשות שלהם. אך הפרשה גם מלמדת אותנו דבר מה נוסף. ספר בראשית מלמד אותנו לחשוב מיהו הקב״ה ומה טיב הקשר שלנו איתו. הקב״ה מאפשר לעולם להמשיך להתקיים אחרי המבול לא בגלל שאנחנו, בני האדם, מעולים, ובטח לא בגלל שהקב״ה מאמין באדם בתמימות, אלא מפני שהקב״ה רחום וחנון ובוחר לדבוק במחויבות שלו כלפי בריאתו.[2] העולם (ובאותו אופן, הברית עם ישראל) ממשיכים להתקיים בחסדי שמיים. לא רק בריאת העולם היא ביטוי לחסדו וטובו של הבורא – אלא עצם העובדה שהעולם ממשיך להתקיים אל מול כך הרבה רוע ואטימות. קיומו המתמשך של העולם הוא מקור להודיה עמוקה.

שבת שלום.

[2] ראו וולטר ברוגמן, בראשית, 85.